

Pere Calders, de retop i de perfil

La fotografia de la coberta de l'última i impressionant novel·la de Jaume Cabré, *Jo confesso*, un nen posant-se de puntetes per abastar un llibre d'una lleixa alta de la biblioteca del seu pare, a part de semblar-me una magnífica manera d'il·lustrar la història central del llibre, em va fer venir a la memòria una opinió que algun escriptor conspicu va amollar sense engaltar fa uns anys en una entrevista –no recordo on ni qui, ni falta que fa– i que alguns altres autors també igualment conspicus van fer seva amb cert entusiasme. Afirmava que la literatura infantil i juvenil era absolutament innecessària, ja que el nen ja anava a cercar a les prestatgeries de la biblioteca dels seus pares els llibres que li interessaven. I reforçava el seu argument donant un parell o tres de títols: *Lilla del tresor*, *Robinson Crusoe*, o alguns contes de *Les mil i una nits*.¹ I encara que no ho deia explícitament, s'endevinava que l'opinió que li mereixien els textos que es feien expressament per a lectors no adults és que eren brèvols i de ben poc interès (literari). I em temo que a hores d'ara hi ha un bon grapat de gent lletrada i llegida que mantenen més o menys subreptíciament aquesta idea, que no denota altra cosa que un absolut desconeixement del que s'ha fet i del que es fa en aquesta branca de la literatura. I vull remarcar la paraula «literatura».

Com ho vaig fer jo mateix també, fa uns anys, en dir en algun lloc que «la literatura infantil és aquella que també poden llegir els nens». El que pretenia amb aquesta frase –que per sorpresa meua va fer certa fortuna i va ser repetida més d'una vegada–, com deu ser prou evident, era reafirmar el caràcter innegablement literari d'un gènere que l'asseveració dels conspicus esmentats més amunt negava amb displicència. És veritat que alguns llibres del gran patrimoni literari universal han passat també a formar part de la biblioteca infantil/juvenil. Però el que desmunta l'argument que pretén desqualificar aquesta literatura és precisament que el mateix procés es produeix també en direcció contrària: de tant en tant el pare s'ajup a la biblioteca infantil del seu fill per incorporar al seu programa de lectura obres pensades i escrites inicialment com a literatura infantil. Algun interès (literari) deuen tenir, dic jo. El cas més paradigmàtic seria *Alicia en terra de meravelles*, escrit pel (també conspicu) mossèn Dodgson, àlies Lewis Carroll, que tanta influència ha tingut en la literatura universal, començant pels surrealistes. O, en èpoques més properes, el llibre *La història interminable* de Michael Ende, que pel seu interès i la seva qualitat literària va merèixer una curiosa publicació a l'editorial Alfaguara, que en va fer una única edició que formava part alhora de la col·lecció de narrativa per a adults i de la col·lecció infantil i juvenil: el llibre tenia la coberta amb el disseny d'una de les col·leccions i la contracoberta de l'altra. I es podrien aportar molts exemples (d'una banda i l'altra) que excuso exposar aquí, ja que no són el motiu d'aquestes ratlles.²

Els contes de Pere Calders

Aquest llarg preàmbul se m'ha acudit en reflexionar sobre els contes de Pere Calders –aquest any 2012 se celebrarà el centenari del seu naixement–, ja que en aquest autor (també conspicu, naturalment!) es dona el transvasament d'obra del cercle adult al cercle infantil. Les seves primeres incursions en la literatura infantil no van ser escrites pensant en aquest sector del públic, sinó que van ser alguns docents dels anys setanta-vuitanta que es van adonar que bona part dels textos que apareixien en els diversos reculls que l'autor havia publicat fins aquell moment **podien** ser llegits i entesos perfectament pels seus joves alumnes sense haver de sotmetre els textos a cap mena de rebaixa, ni intel·lectual ni estilística. Calders fa servir una llengua dúctil, directa, poc enrevessada però molt acurada i altament expressiva per explicar-nos unes històries fresques, que es mouen just allà on la realitat perd la raó del seu nom, en un to còmplice i gairebé sempre amb un toc irònic. No són –aparentment– històries de gran volada i profunditat, sinó retalls de la vida quotidiana tocats, sovint, per un alè subtil de meravella o de misteri. És per això que la majoria dels seus contes poden ser entesos i fruitos tant per un lector adult com per un lector infantil. A Calders alguna vegada se li ha retret, més o menys veladament, el seu «bonisme», de fer una literatura amable, un punt càndida en la seva senzillesa, que passava pel damunt de temes importants amb excessiva desdramatització, restant-los eficàcia dramàtica i profunditat. Jo penso que és això precisament el que el fa gran i singular; no sé si deliberadament, Calders toca els grans temes de la literatura universal amb la levitat (que reclamava Italo Calvino) i la subtilesa d'un prestidigitador i els converteix en una mena de joc, on el lector esdevé, més que espectador, còmplice. I com passa en alguns contes tradicionals, el lector ha afrontat, de la mà de l'autor, qüestions greus i transcendents i amb un somris als llavis. Ha afrontat les seves pors sense el perill de veure-s'hi atrapat. La funció catàrtica no només s'activa en els contes infantils i tradicionals...

Els infants i Calders

Després que els mestres el duguessin a algunes aules, alguns contes de Calders van ser publicats a *Cavall Fort*. Es tornava a produir, doncs, el gest de manlleu: el nen anava a cercar les seves lectures calderianes entre els textos que llegien els seus pares. I així va esdevenir, d'entrada, un autor infantil sense haver-s'ho proposat. Tot i que hi ha una rara excepció: la il·lustradora Carme Solé Vendrell, que també caldrà qualificar de conspicua, va utilitzar un conte seu del llibre *Cròniques de la veritat oculta*, «Raspall», que el mateix autor

titllava, jo diria que irònicament, d'infantil (no ho va fer, posteriorment, quan sí escrivia textos infantils que després incorporava als seus reculls «normals»), per confeccionar-ne un magnífic àlbum il·lustrat.

Era la flor que no fa estiu. No em consta que Calders escrivís expressament cap conte infantil més, fins al cap d'una colla d'anys que van començar a aparèixer –suposo que a petició expressa de l'aleshores director de la revista, Albert Jané– textos inèdits a *Cavall Fort*. Aquests sí que eren textos infantils fets amb la consciència d'escriure per al lector menut. Recordo (de memòria, que és com redacto aquestes ratlles, i aprofito l'ocasió per demanar disculpes si la memòria em traeix en alguna dada), posem per cas, el deliciós «Explorador celeste a la deriva», l'inquietant «Finestra» i el magistral «Antaviana». Va ser en aquest punt que es va produir el moviment contrari: els adults, representats per la companyia Dagoll Dagom, que van anar a cercar en les publicacions infantils material literari per al seu muntatge teatral *Antaviana*. L'obra va esdevenir un èxit total de crítica i públic, ja que va saber posar dalt de l'escenari el món i els personatges prodigiosos i alhora entranyables de Pere Calders movent-se entre la quotidianitat i la meravella amb una absoluta naturalitat. I va ser una mena de relançament del contista com a autor per a tots els públics.

I així fou com un dels millors contistes de la nostra literatura va poder proporcionar material de lectura infantil des de la seva obra adulta. I, en contrapartida, la part de la seva producció escrita específicament per al públic infantil resultava igualment vàlida i interessant per a l'adult. La qual cosa deu voler dir que la literatura infantil i juvenil pot assolir els mateixos nivells de qualitat i exigència que la literatura sense qualificatius. Per descomptat n'hi ha de baix nivell i de molt poca exigència; però el fet que això passi no determina que *tota* sigui així. I casos com el del Calders no seria difícil trobar-los aquí i a la resta del món.

La influència de Pere Calders

De totes maneres, al meu entendre hi ha un altre aspecte de l'obra –total– de Pere Calders que cal tenir en compte, des del punt de vista de la literatura infantil i juvenil. Penso que la influència d'aquest autor sobre la contística contemporània catalana ha estat decisiva. És clar que en alguns casos la seva fina ironia i la seva mirada bonhomiosa sobre la realitat han esdevingut sarcasme i crueltat. Però això són signes dels temps. De la mateixa manera que és indubtable la influència que ha exercit sobre els contistes i els escriptors que hem anat al seu darrere, també penso que es pot rastrejar en la literatura infantil i juvenil catalana d'aquests últims decennis una petja intensa i vivificadora de la seva obra. Molts autors actuals en són deutors, poc o molt. Jo personalment ho reconec. Pere Calders ha estat un punt de referència constant en la meua pràctica literària, tant en els meus textos per a adults com en la meua obra infantil. D'ell he après a emprar un estil més lleuger i directe, amb un toc d'humor i de tendresa que em permet tocar temes difícils o abstrusos amb la seriositat i la profunditat que m'ha calgut, però sense caure en fatigosos discursos alligònadors.

Però és que jo sóc «calderià» de tota la vida. Encara recordo el

dia que, junt amb el Jaume Cabré, ens vam armar de valor i vam anar a trobar-lo a casa seva. Eren dos aprenents d'escriptor que encara duïen la closca enganxada al cul. Però ell ens va rebre amb una extraordinària amabilitat i ens va atendre pacientment durant una estoneta. Em va cridar molt l'atenció l'empeguement amb què rebia els nostres comentaris elogiosos i la incomoditat que li produïen. Sabut és que era un home agut i ocurrent, de sortides espatarrants –com el seu cunyat Tísner–, però que, segons com, es captenia amb certa timidesa. El cas és que, al capdavant de l'entrevista, quan el Jaume i jo li vam presentar el primer volum de *Tots els contes* –que, evidentment, no contenia tota la seva obra, ja que posteriorment va publicar uns quants reculls més–, ens va dir que ell, per dedicar-nos el llibre, «s'havia de posar de perfil», com els baixos relleus egipcis. Devia voler dir que es volia pensar bé les dedicatòries. Es va quedar els nostres volums. I ens els va perdre. Al cap d'un any, vaig rebre per correu (i em sembla que el Jaume també) una edició que havia fet de *Tots els contes* una caixa d'estalvis, però que no era la que nosaltres li havíem lliurat, amb una extensa dedicatòria on, entre altres coses, es disculpava per la tardança i per haver extraviat els nostres exemplars. Un any més tard, també per correu, vaig rebre un altre paquet amb el «meu» exemplar original, amb una altra dedicatòria. Durant molt de temps els vaig tenir tots dos molt a la vora, a la prestatgeria del costat de la meua taula de treball. Ara els he perdut de vista. Potser jo també els he extraviat. Tots dos.

1. Sovint en edicions expurgades o «adaptades»!
2. El que no em puc estar de dir és que personalment em nego a incloure en cap dels dos apartats (literatura universal o literatura infantil, però literatura al capdavant) *El Petit Príncep* i una mena d'epígon encara pitjor que es deia *Juan Salvador Gaviota* i que venia a ser una mena de delirant manual metafísic d'autoajuda.